

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויגש, תשפ"ב, מספר 1448

מה הייתה מטרת יוסף ב"תרגיל בנימין"?

עוזי פז

מאוד לכך שיוסף אילץ את האחים להביא את בנימין אליו למצרים ולהפרידו מאביו. ואכן, יש להתחיל בהשערה על הרהוריו של יוסף, ובהמשך למצוא להם אסמכתא בכתובים.

מקובל לחשוב שיוסף רצה להחזיר את אחיו בתשובה שלמה, אך קשה מאוד להניח שהעלה בדעתו שהאחים ויתרו על מעמד הבכורה; הרי בכל המאבקים בין אחים שקדמו ליוסף, מעולם לא ויתר אף בכור על הבכורה. גם אם נדמה לנו שעשיו ויתר בקלות על בכורתו, ברור מההמשך שהוא הצטער על כך: "וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעָמִים אֶת בְּלִרְתִּי לָקַח... (בר' כז:לו). חומש בראשית מלמדנו עד כמה היה נושא זה טעון במתחים ובמאבקים גלויים ונסתרים,² ובברכת יעקב לבניו לפני מותו, יעקב מסביר מדוע לא ניתנה הבכורה לבניו הראשונים (ראובן בשל פיזיותו בחילוף של משכבי אביו, ושמעון ולוי בגלל מעשיהם בשכם).

יוסף מניח שבנימין לא ירד עם אחיו לשבור שבר במצרים, כי יעקב חשש לגורלו שהרי הוא עתה "בן הזקונים" מהאישה האהובה, וגם מכיוון שהוא מיעד אותו להיות הבכור. בינתיים יעקב מגונן על בנימין מפני אחיו, אך מה יהיה אחרי מות יעקב? הרי יש כבר תקדים משפחתי כשעשיו המתין למות יצחק כדי להרוג את יעקב: "יִקְרְבוּ יָמֵי אַבְל אָבִי וְאַהֲרָגָה..." (בר' כז:מא).

קשה אם כן להניח שיוסף התכוון מלכתחילה להעמיד את אחיו במבחן. אמנם

בפרשתנו מגיעה הדרמה של יוסף ואחיו לשיאה המפתיע. יש הטוענים שאין דומה לה בכל הספרות העולמית. ההצליח אדם מעולם לשמוע כמה פעמים שהוא "אֵינְנִי" ולעצור ברגשותיו, להחניק דמעותיו ורגשותיו?

רעיונות רבים ושונים הועלו בניסיון להשיב לשאלה זו, אך קצר המצע מלפרטם כאן.

על כולם יש לשאול שתי שאלות:

א. כיצד היה נוהג יוסף בבנימין, אילו יהודה לא היה מציע את עצמו לעבד תחת בנימין?

ב. האם יש ראייה בפסוקים המבססת את התשובה לשאלה שבכותרת?

אני מבקש להדגים שאלות אלו ואחרות על פי הצעתו של הרב יואל בן נון.¹ לפיה, אכן חייבים "להיכנס לנעליו של יוסף" כדי לנסות להבין את מהלכיו מתוך הלך מחשבותיו האפשרי, אך לא למטרה שמציע הרב יואל בן נון. שהרי, כתשובה לשאלה הראשונה הרב יואל מציע, שיוסף רצה לדעת ממקור ראשון מה מתרחש בבית יעקב, והאמין שבנימין לא יכזב לו. אך על כך יש לומר, שכדי לעמוד על הלך הרוחות בבית יעקב, יכול היה יוסף לחקור כל אחד מהאחים בנפרד (כמובן מבלי להתגלות), ולא היה צורך לענות את יעקב בפרידה מבנימין. חייבת להיות סיבה רצינית

* עוזי פז הוא חבר קיבוץ עין הנצי"ב ומלמד תורה במדרשת הבנות של הקיבוץ הדתי.

1 הרב יואל בן נון, "הפילוג והאחדות: כפל הטעות והלם הגילוי מפני מה לא שלח יוסף (שליח) אל אביו?", **מגדים**, א, עמ' 20-31. ראו גם את מאמרו של מאיר מוניץ, **דף שבועי** לפרשת ויגש תש"פ (מס' 1399).

2 ראו את סירובו של אוגון להקים שם לאחיו הבכור, שהרי בן שייולד יזכה לא רק בנחלתו של ער, אלא גם בבכורה. ואגב כך נעיר, שפרט למקום אחד במקרא (דבה"ב כג:ג) מצוין שמשרה חשובה עברה מאב לבן בשל היותו הבכור.

מי שרואה שהיקר לו מכול עומד להיהרג, הרחמים 'בוערים' בקרבו. ועוד, כשבא בנימין מסופר: "וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת בְּנֵימִן אָחִיו בֶּן אָמוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אָחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם אֵלַי וַיֹּאמֶר אֶל־לֵהִים יִחַנְדָּ בְנִי" (בר' מג:כט). כלומר, ירחם עליך. פירוש זה נלמד מהפסוק: "וַיִּחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָחָז וַיִּרְחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָרַחֵם" (שמ' לג:ט).

בסיפור טוב יכול לחול שינוי בדמות הראשית, והתורה באה לחדש לנו שכשם שיוסף השתנה, כך גם השתנה יהודה.

יוסף טרח רבות להגיש לאחים על 'מגש' של כסף דרך אלגנטית "להיפטר" מבנימין. ייתכן שהוא הניח שכשם שהסכימו להשאיר את שמעון בבור כך לא יקשה עליהם לוותר על בנימין.

כאשר ראה יוסף שיהודה מוכן לוותר על חירותו, על משפחתו ועל כבודו כדי להישאר עבד במצרים, ובלבד שלא יאונה כל רע לבנימין, הוא השתכנע מעל לכל ספק שהוא טעה; האחים אינם מתכוונים לפגוע בבנימין, ולכן תוכניתו להצלת בנימין מיותרת. התגובה המיידית למשמע דברי יהודה, ובמיוחד האזכורים הרבים של "אב" בפיו של יוסף מעידים על המתח הנפשי שהיה נתון בו לכל אורך הפגישות עם אחיו במצרים. ההתרגשות שהייתה עצורה זמן רב התפרצה ברגע ההתגלות, ברגע הסרת המסכה:

וַיִּתֵּן אֶת קְלוֹ בְּכִי... וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אֲבִי חֵי (בר' מה:ב-ג).

וכולנו מתרגשים יחד איתו ובחשאי מוחים דמעה בזווית העין.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#) יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הם אכן חזרו בתשובה, אך לא בשל כך התגלה אליהם, כפי שיתברר להלן.

אם כוונת האחים במכירת יוסף הייתה למנוע ממנו את הבכורה, יש להניח שהם עדיין דבקים במטרתם, ומדוע שיוותרו כעת על השגת הבכורה? יוסף אינו מאמין באחים; הוא בטוח שהאחים יתנכלו לבנימין, ולפיכך הוא רוצה למנוע מבנימין גורל דומה לשלו. יוסף אינו סבור שאנשים משתנים. אמנם הוא שמע את האחים אומרים: "אָבֶל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֲלֵינוּ" (בר' מב:כא), משמע שעדיין הם חשים ייסורי מצפון קשים. אבל, מבחינת יוסף, החרטה היא רק על זריקתו לבור שסופו מוות, ולא על עצם מכירתו לעבד. גם אם נאמר שבדברי ראובן ניתן לשמוע הד קלוש ל"וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ" (בר' מב:כב), הרי האחים לא הסכימו איתו. ואם נניח שהאחים אכן חזרו בתשובה, והתחרטו גם על עצם המכירה, ויוסף רצה להעמידם במבחן נאמנות לאח – הרי שהם לא עמדו גם בו, שכן הם השאירו את שמעון בבור במצרים ועלו בלעדי ליעקב אביהם בכנען.³ ועוד, הרי יוסף התחיל ב"תרגיל בנימין" עוד לפני ששמע אותם אומרים "אָבֶל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ..." (בר' מב:כא).

ההלם של האחים מהחשיפה הפתאומית של יוסף לאחר נאום יהודה נגרם אולי גם בגלל חששם שיוסף יקבל את הבכורה, ואותם עלול יעקב לשלח, כמו שנהג אברהם בישמעאל ובבני הפילגשים, וכמו ששלח יצחק את עשיו לאדום.

אחת התשובות האפשריות ל'תרגיל בנימין' היא שיוסף רצה "לגנוב" את בנימין כדי להצילו. יש ראייה בכתובים שיוסף אכן חשש לגורלו של בנימין: "וַיִּמְהַר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל אָחִיו" (בר' מג:ל). זהו ביטוי יוצא דופן והוא חוזר שוב רק במשפט שלמה: "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּנָה הָחִי אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בָּנָהּ..." (מל"א ג:כו). כלומר,

³ יש להניח שיוסף החליט ששמעון ייאסר לאחר ששמע שראובן מתמרמר על שאחיו לא צייתו לו: "וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לֵאמֹר הָלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אֵל תִּחַטְּאוּ בְּיָד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם..." (שם מב:כד). בעיני יוסף, שמעון הוא עתה "האח הגדול" שתפס את מקומו של ראובן, וברור שימהרו להביא את בנימין כדי לחלצו.